

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาถึงสภาวะการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าวไร่ ของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ ผู้วิจัยทำการศึกษา และวิเคราะห์ ผ่านวิธีการดำรงชีวิต ประเพณี และ วัฒนธรรม ทั้งการดำรงชีพ และการผลิต ภายใต้ความสัมพันธ์ของระบบการผลิต เพื่อยังชีพที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และระบบนิเวศของป่า เปรียบเทียบช่วงเวลาระหว่างอดีตและปัจจุบัน จากข้อมูลการศึกษา อธิบายความสัมพันธ์ ระหว่างความเชื่อความคิด และความสัมพันธ์ ทางด้านการผลิตเพื่อยังชีพ การเปลี่ยนแปลงการผลิตด้านระบบของไร่หมุนเวียน สุพืชเศรษฐกิจ และพืชเชิงเดี่ยว วงจรความสัมพันธ์ระหว่างกะเหรี่ยงกับแนวนโยบายของรัฐ และองค์กรต่างๆ ของภาคเอกชน ปัจจัยและเงื่อนไขของข้อจำกัดของการทำไร่ข้าว ปัญหาและความขัดแย้งในระบบการผลิตข้าวไร่ และทรัพยากร รวมไปถึงการปรับตัวของชุมชนกะเหรี่ยง ภายใต้ปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ โดยสรุปได้ดังนี้

5.1. วิธีคิดและระบบความเชื่อของกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ

การทำไร่หมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ ที่สะท้อนให้เห็นถึงภาพของวัฒนธรรมชุมชน ในการพยายามดำรงรักษาธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ ด้านทรัพยากรดิน และทรัพยากรป่าไม้ ความอยู่รอดของชุมชนทำให้มีการร่วมกัน จัดระเบียบทางสังคมของชาวกะเหรี่ยงในชุมชนตลอดจนมีข้อตกลงร่วมกันในการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบการทำเกษตรของกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ คือการทำไร่หมุนเวียน เป็นระบบการทำไร่ในระยะเวลายาวสั้น และปล่อยให้ป่าฟื้นตัวในเวลายาวนาน การใช้พื้นที่ทำไร่ข้าวของกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำใช้พื้นที่ 1-2 ปีจากนั้นจะปล่อยให้พื้นที่พักตัวเพื่อฟื้นความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ และเปลี่ยนพื้นที่สู่แปลงใหม่ ปล่อยให้พื้นที่เดิมเป็นไร่ชาก ในพื้นที่ไร่ชากพันธุ์พืชต่างๆ จะเริ่มเติบโตปกคลุมพื้นที่ สร้างความอุดมสมบูรณ์แก่พื้นที่ ทดแทน ประมาณ 8-12 ปีจึงกลับมาใช้พื้นที่แปลงเดิม เป็นวัฏจักรอย่างนี้เรื่อยไป

ขีดจำกัดทางธรรมชาติเป็นปัจจัยกำหนดรูปแบบการทำไร่หมุนเวียนบนพื้นที่สูง ชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำได้ปรับปรุงที่ราบระหว่างหุบเขา ให้เป็นที่นา การผลิตจึงผสมผสานกัน ระหว่างการทำไร่ข้าว และการทำนาที่ลุ่ม เพื่อให้ได้ผลผลิตพอเพียงต่อระดับการยังชีพ การปรับตัวของชาวกะเหรี่ยงยังคงอยู่ภายใต้เงื่อนไข และความสัมพันธ์ทางการผลิต เนื่องจากการผลิตของกะเหรี่ยง มีขึ้นเฉพาะช่วงฤดูฝน การทำไร่ข้าว และข้าวนาอาศัยเพียงน้ำฝนเท่านั้น ฤดูแล้งจะหยุดทำนา ปล่อยให้ที่นาพักตัว ส่วนไร่ข้าวแม้ว่าฤดูการเก็บเกี่ยวจะหมดไป พร้อมกับฤดูฝน แต่พืชพันธุ์ในไร่ข้าวยังคงเจริญเติบโต ให้กะเหรี่ยงเก็บเกี่ยวมาบริโภค ยามเกิดวิกฤติขาดแคลนข้าว ได้เก็บตลอด

ทั้งปวงวิถีคิด และระบบความเชื่อของกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ สะท้อนออกมา ในคุณลักษณะของรูปแบบการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน มีกฎระเบียบการจัดการทรัพยากรแบบรวมหมู่ มีความเชื่อและนับถือผี หรือระบบวิญญูณานิยม กะเหรี่ยงทำความเข้าใจ และอธิบายความสัมพันธ์ ระหว่างตนเองกับบุคคลอื่น และธรรมชาติ โดยอาศัยพื้นฐานการนับถือผี

กะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำมีความเชื่อว่า ผีเป็นพลังอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งหมด ทุกสรรพสิ่งจะมีผีคุ้มครองดูแล ป่าไม้ ที่ดิน แม่น้ำ จะมีผีคอยควบคุมดูแล ทั้งผีขุนน้ำ ผีเจ้าที่ เจ้าทาง ผีเจ้าป่า เจ้าเขา เป็นต้น แม้แต่หมู่บ้านที่อาศัย ก็มีผีคอยปกป้องคุ้มครอง คนในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุขปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง และมีผีสายตระกูล ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่า คอยคุ้มครองดูแล และเชื่อว่าไม่มีใครเป็นเจ้าของธรรมชาติที่แท้จริง ทุกคนเป็นเพียงผู้อยู่อาศัย และขอใช้ประโยชน์ จากธรรมชาติ ดังนั้น ทุกคนจะต้องมีจิตสำนึกในการดูแลธรรมชาติ ที่อาศัยอยู่ ให้ความเคารพและนอบน้อมต่อธรรมชาติ กะเหรี่ยงสะท้อนให้เห็นความนอบน้อมต่อธรรมชาติ ในรูปแบบของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมไหว้ผีขุนน้ำ และการไหว้ผีปู่ย่า เป็นต้น เพื่อให้ทราบถึงการเข้ามาทำกินยังพื้นที่แห่งนี้ เช่นเดียวกับการทำไร่ข้าว ก่อนเปิดไร่ จะต้องทำพิธีบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง ก่อนเสมอ

2. ความเชื่อเรื่องขวัญ กะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำมีความเชื่อว่าขวัญ มีอยู่ 37 ขวัญ ในคน 5 ขวัญเป็นขวัญที่สำคัญ ประจำอยู่ที่ศีรษะ มือขวา มือซ้าย เท้าขวา และเท้าซ้าย อีก 32 ขวัญเป็นขวัญประจำตัวสัตว์ หากขวัญล่องลอยออกจากร่างเจ้าของร่างจะเกิดเจ็บป่วย หากทำพิธีเรียกขวัญกลับสู่ร่างไม่ทัน เจ้าของร่างอาจมีอันตรายถึงชีวิต การทำพิธีเรียกขวัญจะกระทำโดย หมอพื้นบ้าน

ความเชื่อถูกปลูกฝังเป็นมรดกสืบทอดต่อกันมา กะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำจึงมีจิตสำนึกในการรักษาสมดุลย์ทางธรรมชาติ และทรัพยากรดิน โดยการอธิบายเชื่อมโยงสิ่งเหนือธรรมชาติ กับบุคคลครอบครัว เครือญาติ และชุมชน การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อและการนับถือศาสนา ทำให้วิถีคิดและความเชื่อดั้งเดิมของกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำเปลี่ยนแปลงไป

3. การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน ในการใช้ทรัพยากรดิน และป่าไม้ เพื่อการเพาะปลูกของชุมชน บ้านแม่ลานคำมีการจัดประเภทที่ดิน ในการใช้ประโยชน์ออกดังนี้ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน ป่าหวงห้ามตามประเพณี พื้นที่ป่าใช้สอยทางด้านเศรษฐกิจ(พื้นที่ทำกิน) สิ่งเหล่านี้ล้วนอาศัยกฎระเบียบภายในชุมชนที่กะเหรี่ยงในชุมชนสร้างขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง สร้างความชัดเจนในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ในขณะที่รัฐใช้กฎหมาย และระบบกรรมสิทธิ์

ระบบกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ของชุมชนบ้านแม่ลานคำ อาศัยการสืบทอดพื้นที่จากบรรพบุรุษ ไม่มีระบบการซื้อขาย กรรมสิทธิ์ ที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เป็นผู้ดูแลใช้ประโยชน์ การถือครอง

เป็นกรรมสิทธิ์ ผู้ทำกินสามารถถ่ายโอนกัน และสืบทอดทางมรดกได้ สิทธิเหนือพื้นที่ทำกิน จะหมดไปโดยปริยาย ถ้าผู้ครอบครองพื้นที่ทำกิน ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อตกลงร่วมกันภายในชุมชน

กรรมสิทธิ์เหนือพื้นที่ทำกินของกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ กะเหรี่ยงในชุมชนถือโฉนดเปล่า ดังนั้นจึงไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ถูกต้องตามระบบราชการ แม้ว่าชาวกะเหรี่ยงจะเรียกร้องสิทธิเหนือพื้นที่ทำกินมาเป็นเวลานานก็ตาม

5.2. รูปแบบการผลิตของชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ ในอดีต และปัจจุบัน

บ้านแม่ลานคำเป็นชุมชนกะเหรี่ยง เผ่าสะกอ มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย รูปแบบการผลิตอาศัยอยู่กับธรรมชาติ อยู่ในลักษณะของการทำไร่ข้าวหมุนเวียน

อดีต

รูปแบบการผลิตเป็นการผลิตข้าวไร่อย่างเดียว ได้มีการวิวัฒนาการมาเป็นการผลิตข้าวไร่ควบคู่กับการปลูกข้าวนาดำ การทำไร่ข้าวหมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยงในอดีตมีการประกอบพิธีกรรมในการผลิตทุกขั้นตอนอย่างเคร่งครัดตารางการผลิตของชุมชนจะหนาแน่นในช่วงฤดูฝน การประกอบ การเกษตรแบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือการผลิตข้าวไร่ และข้าวนาดำ

พื้นที่ทำกินแบ่งออกเป็นสองส่วน คือพื้นที่นาดำ และพื้นที่การทำไร่ข้าวไร่ข้าวหมุนเวียน พื้นที่การทำไร่ข้าวหมุนเวียนแบ่งออกเป็น 5 ส่วน หมุนเวียนการใช้พื้นที่ตามเข็มนาฬิกา แต่ละพื้นที่มีการใช้ประโยชน์ตั้งแต่ 1 - 2 ปี ไม่มีการใช้พื้นที่ซ้ำๆกันหลายปี พื้นที่ส่วนที่เหลือจะถูกปล่อยพักให้พื้นสภาพความสมบูรณ์ของดินโดยจะแปรสภาพเป็นป่า รอเวลาการหมุนเวียนมาใช้พื้นที่ตามรอบระยะเวลา

แรงงานที่ใช้ในการทำข้าวไร่หมุนเวียนเป็นแรงงานในครัวเรือนทั้งสิ้น ไม่มีการว่าจ้างแรงงานจากภายนอกชุมชน มีการลงแขกกันภายในหมู่บ้าน และไม่มีหนี้สิน

ปัจจุบัน

รูปแบบการผลิตจากเดิมเป็นการทำข้าวไร่หมุนเวียน และการปลูกข้าวนาดำ ปัจจุบันชุมชนแม่ลานคำ ได้นำพืชเศรษฐกิจมาปลูก ภายในไร่หมุนเวียน ควบคู่กับข้าวไร่ ส่งผลให้การผลิตข้าวไรลดลงจากเดิม พิธีกรรมและประเพณีในการผลิตข้าวไร่ยังคงปฏิบัติ เช่นเดิมกับอดีต การประกอบ การเกษตรแบ่งออกเป็นหลายลักษณะจากอดีต คือการผลิตข้าวไร่ควบคู่กับการปลูกพืชเศรษฐกิจ การทำสวนผลไม้ และการเลี้ยงสัตว์

พื้นที่การทำไร่หมุนเวียนลดลงจากเดิม มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 5 ส่วน ปัจจุบันเหลือพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนเพียง 2 - 3 ส่วนในแต่ละครัวเรือน มีการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกซ้ำๆกันหลายปี การเพาะปลูกเป็นไปอย่างซ้ำซ้อน เนื่องจากพื้นที่จำกัด

แรงงานที่ใช้ในการผลิตข้าวไร่ยังคงเป็นแรงงานในครัวเรือน มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกินน้อย มาเป็นแรงงานรับจ้างภายในชุมชนและเป็นแรงงานรับจ้างในครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกินมาก มีศักยภาพในการผลิตที่ค่อนข้างสูง กว่าครัวเรือนของตน ได้มีการช่วยเหลือว่าจ้างแรงงานภายในชุมชน ไม่มีการว่าจ้างแรงงานจากภายนอกชุมชนการลงแขกภายในชุมชนเป็นปรากฏการณ์ที่แทบไม่เกิดขึ้นภายในชุมชน ในปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำมีหนี้สินภายในชุมชน แต่เป็นจำนวนน้อยมาก เพียง 6 ครัวเรือน เท่านั้น

5.3. ปัจจัยและเงื่อนไขในการเปลี่ยนแปลงสภาพการผลิตข้าวไร่

1. ปัจจัยด้านพื้นที่ กะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำตระหนักดีว่ารัฐอาศัยกฎระเบียบทางกฎหมายควบคุมและจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ ถือเป็นทรัพย์สินของรัฐ เช่นพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ใครก็ตามที่จะเข้าไปทำกินต้องได้รับการอนุญาตจากรัฐ และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ ประกอบกับพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านแม่ลานอยู่ในเขตเตรียมประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบขาน หมู่บ้านได้รับผลกระทบโดย กรมป่าไม้ ได้ แจ้งให้ยกเลิกการทำไร่ในพื้นที่ป่าสมบูรณ์อันเป็นบริเวณป่าดำนในของอุทยาน และเป็นพื้นที่ทำกินของกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

เมื่อพื้นที่ถูกจำกัดลง ทำให้เกิดปัญหาในการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูก การเพาะปลูกต้องเพาะปลูกในพื้นที่เดิม ส่งผลให้สภาพดินเสื่อมโทรม และผลผลิตที่ได้มีคุณภาพต่ำไม่เพียงพอต่อการบริโภค กระทั่งคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว ดังนั้นปัญหานี้จึงเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชนบ้านแม่ลานคำ

2. สภาพความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ การผลิตข้าวไร่ของชาวกะเหรี่ยง มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และระบบนิเวศเป็นอย่างมาก เพราะหากสภาพความสมบูรณ์ของระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงไป หรือลดลงจะทำให้เกิดความแปรปรวนทางธรรมชาติฤดูกาล ความแห้งแล้ง และปริมาณน้ำฝนเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ส่งผลต่อผลผลิตข้าวไร่ และผลผลิตพืชผักอื่นๆ ให้ลดน้อยลง ทำให้ชาวกะเหรี่ยงตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อระดับการยังชีพ

3. ปัญหาแรงงาน การผลิตข้าวไร่ใช้แรงงานภายในครัวเรือน หากฤดูกาลใด การเพาะปลูกเป็นไปอย่างต่อเนื่องการใช้แรงงานจากครัวเรือนของตนก็จะมากขึ้น ในอดีตกะเหรี่ยงจะไม่มีกรว่าจ้างแรงงาน แต่จะเป็นการลงแขกภายในชุมชน แต่ปัจจุบันการลงแขก ในชุมชน

ลดน้อยลงแทบไม่เหลือภายในชุมชน สาเหตุเนื่องมาจากเป้าหมายของการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่มุ่งเน้นเพื่อยังชีพ มาเป็นรูปแบบการผลิตเพื่อขายสินค้า

4. ปัญหาด้านการติดต่อกับบุคคลภายนอก รัฐได้สร้างปัจจัยพื้นฐานในการยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านแม่ลานคำให้มีคุณภาพชีวิตในดีขึ้น โดยการตัดถนนผ่านหมู่บ้าน ให้โครงการพัฒนาโดยองค์กรเอกชนต่างเข้าสู่หมู่บ้าน จุดประสงค์หลักเพื่อลดการบุกรุกพื้นที่ป่าสมบูรณ์ เพื่อทำไร่หมุนเวียน ให้ลดลง ประกอบกับความเข้าใจผิด ที่ว่าการทำไร่หมุนเวียนมีลักษณะเดียวกับการทำไร่เลื่อนลอย โดยการส่งเสริมให้ปลูกพืชพาณิชย์แทนการทำไร่ เนื่องจากสอดคล้อง ต่อภาวะปัญหาพื้นที่ทำกินถูกจำกัดลงในปัจจุบัน เมื่อการคมนาคมสะดวก ทำให้การติดต่อกับบุคคลภายนอกเป็นไปได้ง่าย ประกอบกับการศึกษาเข้าถึงหมู่บ้าน กะเหรี่ยงรุ่นใหม่ได้รับการศึกษา และรับรู้ข่าวสารจากภายนอกมากขึ้น ทำให้ความต้องการในปัจจุบันนอกเหนือจากปัจจัยการดำรงชีพ แบบเดิม เพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลให้ระบบการเพาะปลูกเปลี่ยนไปจากเดิม จากรูปแบบการเพาะปลูกแบบยังชีพ มาเป็นการเพาะปลูกแบบแสวงหารายได้ และผลกำไร โดยมีตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง บุคคลภายนอกและโครงการพัฒนาต่างๆ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมของชาวกะเหรี่ยงบางส่วนในชุมชน และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

5.4. การปรับตัวของชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ

การปรับตัวของชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ ปัจจุบันชาวกะเหรี่ยงในชุมชนแม่ลานคำ ประสบปัญหาด้านพื้นที่ทำกิน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน ส่งผลกระทบต่อระบบการเพาะปลูกแบบเดิมที่เป็นระบบการเพาะปลูกแบบยังชีพอิงอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่มีระบบการผลิตหลักใหญ่คือ การผลิตข้าวไร่ ซึ่งเป็นพืชหลักของชุมชน เปลี่ยนแปลงไป เมื่อชุมชนถูกแรงกดดัน จากภายนอก ชุมชนได้ปรับเปลี่ยนแบบแผนการเพาะปลูกให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาแทรก ในการแก้ไขปัญหาอยู่เสมอ เพื่อการปรับตัวที่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของชุมชน

1.ด้านพื้นที่ทำกิน เมื่อชุมชนประสบปัญหาด้านพื้นที่ทำกิน ชาวกะเหรี่ยงปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาข้อจำกัดของการใช้พื้นที่ โดยเปลี่ยนแบบแผนการเพาะปลูก การใช้พื้นที่ เช่น ระบบการเพาะปลูกแบบผสมผสาน ระหว่างพืชไร่กับพืชเชิงเดี่ยว ที่ชุมชนกำลังปฏิบัติอยู่

การใช้พื้นที่ของชุมชนกะเหรี่ยงในด้านการเพาะปลูกเป็นไปอย่างซ้ำซ้อน เนื่องจากชุมชนรับพืชเศรษฐกิจมาปลูก เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินสด ทำให้สภาพของดินเสื่อมโทรม เกิดปัญหาต่อเนื่อง ตามมาคือ ผลผลิตตกต่ำ สำหรับเรื่องการเพาะปลูกกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ

สร้างหลักประกันในการถือครองพื้นที่ทำกิน โดยการปรับปรุงพื้นที่ไร่ชาบางส่วนให้เป็นสวนไม้ผล ซึ่งเป็นวิธีการแสดงสิทธิเหนือพื้นที่ทำกินที่ชาวกะเหรี่ยงหันมาปฏิบัติควบคู่กับการเรียกร้องเอกสารสิทธิในพื้นที่ทำกิน เพื่อสร้างหลักประกันและความมั่นใจให้ตนเองในสิทธิพื้นที่ทำกิน และการดำรงชีวิตของกลุ่มต่อไปในอนาคต

ขณะเดียวกันวิธีการแก้ปัญหาสะท้อนออกมาในรูปแบบของกฎหมาย กล่าวคือ ชาวกะเหรี่ยงประชุมรวมกลุ่มเพื่อสร้างกฎระเบียบ ข้อบังคับ ในการใช้พื้นที่ป่าใช้สอยทางเศรษฐกิจ และกำหนดเขตพื้นที่หวงห้ามตามประเพณีอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกเบิกพื้นที่ป่าสมบูรณ์ โดยมีข้อบังคับ และการลงโทษจากชุมชนที่รุนแรง เพราะถือว่าการขัดต่อจารีต และแบบแผนที่บรรพบุรุษและคนในหมู่บ้านร่วมกันปกป้อง

2. ด้านระบบการเพาะปลูก กฎหมายของชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำในด้านการเพาะปลูก นอกจากการปลูกพืชไร่แล้ว พืชอื่นๆ ที่เพาะปลูกเป็นพืชรองเช่น เผือก มัน ข้าวโพดแม้ว ผักต่างๆ พริก และพืชเครื่องเทศ กะเหรี่ยงจะนำพืชรองเหล่านี้ มาบริโภคแทนภาวะการขาดแคลนข้าว ปัจจุบันสภาพการผลิตข้าวไร่ได้เปลี่ยนแปลงไป ชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำบางส่วน หันมาปลูกพืชรองไว้บริโภคภายในครัวเรือนมากขึ้น บางครัวเรือนหากผลผลิตเหลือจากการบริโภค ก็นำมาจำหน่ายเพื่อหารายได้เพิ่ม

รูปแบบการผลิตของชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำ มีลักษณะผสมผสานกันระหว่างการปลูกพืชไร่ และการทำนาดำ ปัจจุบันที่บ้านแม่ลานคำ รูปแบบการผลิตได้รับพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูกผสมผสาน แม้ว่าจะได้ผลผลิตไม่ดีนักในช่วงเริ่มต้น แต่ชุมชนก็พยายามปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

3. ด้านแรงงาน ชาวกะเหรี่ยงบ้านแม่ลานคำที่มีพื้นที่ทำกินจำนวนมาก จากการศึกษา การเคลื่อนย้ายแรงงานจากครอบครัวหนึ่ง เพื่อไปรับจ้างพบว่ามีไม่มากนัก เพราะต้องใช้แรงงานในการเพาะปลูกในพื้นที่ทำกินของตนเอง ซึ่งจะแตกต่างจากกลุ่มครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกินน้อย ทำให้ผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกพืช ไม่พอเพียงต่อการดำรงชีพ ดังนั้นทำให้แรงงานในครัวเรือนสามารถออกไปรับจ้างทั้งภายใน และภายนอกชุมชน เพื่อแลกกับเงิน ซึ่งหาปัจจัยหลักในการดำรงชีพ คือข้าว เนื่องจากภาวะพื้นที่ทำกินถูกจำกัด ความจำเป็นต้องแสวงหารายได้ในรูปของเงินสด เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าต่างๆ จึงมีมาก

จากการศึกษา พบว่าการปรับตัวของชุมชนบ้านแม่ลานคำเป็นไปใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ

1. การปรับตัวแบบสอดคล้อง โดยการรับเอา การส่งเสริมบางส่วนที่เห็นว่า ก่อเกิดประโยชน์แก่ชุมชน การรับเอาพืชพาณิชย์บางชนิดเข้าสู่ระบบการเพาะปลูกเพราะระบบการเพาะปลูกของกะเหรี่ยงแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาของการปรับตัว เมื่อเกิดภาวะการขาดแคลนพืชอาหารหลักแม้ว่าจะไม่ครอบคลุมนักก็ตาม เป็นการปรับตัวเพื่อประโยชน์ของชุมชน มุ่งรักษาและสงวนทรัพยากรของชุมชน ทั้งในด้านพื้นที่ทำกิน และในด้านแรงงาน ครัวเรือนที่มีพื้นที่ทำกินขนาดเล็กเคลื่อนย้ายเป็นแรงงานรับจ้างแก่ครัวเรือนที่มีขนาดพื้นที่ทำกินมาก เพื่อพยุงความเป็นอยู่ และศักยภาพโดยรวมของชุมชนไว้
2. การปรับตัวแบบต่อต้าน ในด้านการจำกัดพื้นที่ทำกิน ชาวกะเหรี่ยงในบ้านแม่ลานคำมีลักษณะการต่อต้าน โดยการรวมกลุ่มกับชาวกะเหรี่ยงในชุมชนอื่นๆ เรียกร้องสิทธิเหนือที่ทำกินของตนต่อรัฐ เกิด ปัญหาระหว่างชุมชน กับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ แม่ลานคำ ชาวกะเหรี่ยงเรียกร้องสิทธิเพื่อปกป้องทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น และปกป้องความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ของตนเอง จากกระแสวัฒนธรรมและความเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

5.5. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทางการพัฒนา

1. เสริมสร้างศักยภาพทางการผลิตของชุมชนบ้านแม่ลานคำให้กล้าแข็งเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเอง รัฐต้องมุ่งพัฒนารูปแบบการผลิตที่หลากหลาย มุ่งให้ชาวกะเหรี่ยงช่วยเหลือตนเองได้ ส่งเสริมการเกษตรแบบยั่งยืน โดยอาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ชุมชนดำรงอยู่
2. ศึกษาถึงรูปแบบการทำการเกษตรของแต่ละเผ่า แต่ละชุมชนให้ชัดเจน ก่อนการชี้ชัดถึงระบบการเพาะปลูกของแต่ละชนเผ่า เพื่อแสวงหาแนวทางการส่งเสริมที่ชัดเจนและถูกต้อง ควร กำจัดมิให้กลุ่มทุนแทรกแซงหาผลประโยชน์จากชุมชน เมื่อประสบกับปัญหา
3. ส่งเสริมการรวมกลุ่มเครือข่าย เถ่งรัดออกกฎหมาย ยอมรับสิทธิอำนาจของชุมชน เช่น พ.ร.บ. ป่าชุมชน เพื่อสร้างความยอมรับระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน อันเป็นพลังในการต่อรองกับภายนอก และส่งเสริมการจัดการทรัพยากรแบบรวมหมู่ของชุมชนต่างๆ และชาวเขา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป มีดังนี้

1. ควรมีการศึกษาถึงปัญหาสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพการผลิตข้าวไร่ ของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงชุมชนอื่นๆ เพื่อทราบถึงปัญหาที่แต่ละชุมชนประสบอยู่ รวมไปถึงปัจจัยต่างๆที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าวไร่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์หาแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน และความเป็นไปได้ของชุมชนกะเหรี่ยงนั้นๆ

2. ควรมีการศึกษาถึงความต้องการในด้านกรประกอบอาชีพเสริม หรือการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร หรือส่งเสริมกิจกรรมท้องถิ่นเพื่อการค้า เช่นการทอผ้า และความสนใจในการประกอบอาชีพเสริมของชาวกะเหรี่ยงในแต่ละชุมชน รวมทั้งการนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยชาวกะเหรี่ยงในชุมชนจะได้รับรายได้เสริมจากอาชีพเหล่านี้ ทดแทนการบุกเบิกพื้นที่ป่าผืนใหม่ทำการเพาะปลูก และลดการขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ และชาวกะเหรี่ยงในชุมชนหากเกิดปัญหา เช่นเดียวกับชุมชนบ้านแม่ลานคำ